

dört kemeri görünen köprü aslında iki ucunda birer gözü daha olması gereken bir yapıdır. Fakat zamanla bu gözler dolmuş ve üzerlerine evler yapılmış olmalıdır. XIX. yüzyılın sonlarına ait bir fotoğrafta ise bu evlerin ortadan kalktığı görülmektedir. En uçtaki gözün yanında bir sel yaran bulunması bundan sonra bir kemerin daha olmasına işaret sayılabilir. Ortadaki iki geniş açıklıklı kemerin arasında beş konsola oturan çıkıntı halindeki bir kibtâbe köşkünün varlığı farkedilmektedir.

XIX. yüzyılın sonlarına gelinceye kadar Türk mimarisine ait özelliklerini koruyan Hünkâr Köprüsü, nehir yatağının ıslah çalışmaları sırasında (1897) bütünüyle ortadan kaldırılarak yerine yayvan tek kemerli çok geniş açıklıklı olan modern bir köprü yapılmıştır (Ayverdi, s. 399, rs. 652; Čelić – Mujezinović, s. 89; Gojković, s. 139).

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 432; H. A. Daniell, *Handbuch der Geographie*, Leipzig 1888, s. 68, rs. 330; Sejfudin Kemura, *Sarajevske Džamije i Druge Javne Zgrade Turske Dobe*, Sarajevo 1910, s. 162-164; Midhat Šamić, *Les voyageurs français en Bosnie*, Paris 1960, s. 145, 276; Mula Mustafa Bašeskija, *Ljetopis*, Sarajevo 1968, s. 387; Džemal Čelić – Mehmed Mujezinović, *Stari Mostovi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1969, s. 84-89; Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafika u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1974, I, 48-52; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 127-128, rs. 74; Ayverdi, *Aurupa'da Osmanlı Mimâri Eserleri II-III*, s. 399, rs. 651, 652; a.m.f., "Yugoslavya'da Türk Âbideleri ve Vakıfları", *VD*, III (1956), s. 194-196; Milan Gojković, *Stari Kamen Mostovi*, Beograd 1989, s. 138-139.

SEMAVİ EYİCE

HÜNKÂR MAHFİLİ

(bk. MAHFİL).

HÜNKÂR MÜEZZİNİ

Osmanlı sarayında görev yapan padişah müezzinlerine verilen ad.

"Müezzin-i hâssa, müezzin-i şehriyârî" adlarıyla da anılan ve Has Oda'ya mensup olan bu müezzinler Enderun'da ayrı bir cemaat teşkil ederlerdi. Bunlar, "sermahfil" denilen müezzinbaşı yardımcısı tarafından Enderun'a alınan güzel sesli, kabiliyetli gençler arasından seçilerek müzik bilgileri ve müezzinlik âdâbı öğretilmek suretiyle mesleğe hazırlanırlardı.

Müezzinler, mülâzım adı verilen adaylar arasından ihtiyaç duyuldukları sermah-

filin tavsiyesiyle Bâbüssaâde ağası tarafından tayin edilirdi. Hünkâr müezzinini pâyesini elde edenlerin içinden sesi, kabiliyeti, bilgisi ve tecrübesi bakımından en uygun olanı başmüezzinliğe getirilirdi. Bütün müezzinler müezzinbaşının yönetiminde nöbetle görev yaparlardı. Namaz vakitlerinde saraydaki mescidlerde hizmet veren müezzinler, padişah sarayda iken sabah namazını Sarây-ı Hümâyun Camii'nde kendilerine mahsus mahfillerde eda ederlerdi. Diğer vakitlerde nöbetçi imamlarla birlikte hünkârın çoğunlukla bulunduğu sünnet odaları, Bağdat ve Çadır köşleriyle Mustafa Paşa, Gülhane, Sinan Paşa ve İshakıye kasırlarına giderek görevlerini yerine getirirlerdi. Padişahlar saray dışına çıktıkları vakit ise gidilen yerlerde görev yaparlardı, cuma ve bayram namazlarının kılındığı camilerde, ayrıca padişahların ramazanlarda teravîh için gittikleri selâtin camilerinde buradaki müezzinlerden hizmeti devralırlardı. Özellikle bu müezzinlerin katılımıyla eda edilen namazlara halk ayrı bir rağbet gösterirdi. Çünkü hünkâr müezzinleri bazan namazlarda çeşitli ilâhiler okurlar, böylece ibadet hayatı halk için ayrı bir coşku vesilesi olurdu. Hatta saray müezzinlerinin iştirakiyle kılınan namazlarda ortaya çıktığı için "saray tavrı" denilen bir müezzinlik icrası daha sonra İstanbul'da yaygınlaşarak rağbet bulmuştur.

Hünkâr müezzinlerinin saray görevlileri arasına ne zaman girdiği kesin olarak tesbit edilememekle birlikte müezzinbaşılık müessesesinin II. Bayezid (1481-1512) tarafından kurularak görevlerinin bir tâlimatnâmeyle belirlendiği nakledilir. Ayrıca I. Ahmed zamanında (1603-1617) Ayn Ali Efendi tarafından hazırlanan *Risâle-i Vazîfeh-orân*'dan XVII. yüzyılda müezzinlerin sayısının on beş olduğu, toplam yevmiyelerinin de 198 akçe tuttuğu anlaşılmaktadır. Bu sayı zamanla artarak XVIII. yüzyılın ikinci yarısında otuz ikiye ulaşmıştır.

Hünkâr müezzinleri 1826'da Muzika-i Hümâyun kurulduktan sonra bu çatı altında toplanmıştır. Buraya Enderun dışından da alınan güzel sesli, makam ve usule âşına kişilerin aynı zamanda Muzika-i Hümâyun'un fasıl takımının reisliğini yaptıkları bilinmektedir. Zamanla başmüezzinliğe kadar yükselmiş birçok bestekâr arasında Sermüezzin Rifat Bey, Bahâeddin Efendi, Muallim İsmâil Hakkı Bey, Delâlzâde İsmâil Efendi ve Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi gibi müezzinler özelliklerle belirtilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayn Ali, *Risâle-i Vazîfeh-orân*, s. 94; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), II, 82, 90, 116, 119-120; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 9; Atâ Bey, *Târih*, I, 169; Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız* (haz. Niyazi Ahmet Banoğlu), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), s. 22; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 326, 374; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 98-99, 103-104; Ülker Akkutay, *Enderûn Mektebi*, Ankara 1984, s. 27; Pakalın, I, 370; III, 187.

NURİ ÖZCAN

HÜNSÂ

(الخنثى)

Çift cinsiyetli veya cinsiyeti belirsiz kimseler için kullanılan bir fıkıh terimi.

Sözlükte "kırılmak, kırılıp bükülmek" mânasına gelen hanes kökünden "kadın-sı davranışlar gösteren erkek" anlamında bir sıfat olup İslâm hukukunda, doğuştan hem erkeklik hem de dişilik organına sahip bulunan veya erkek mi kadın mı olduğu tesbit edilemeyen kişiyi ifade eder. İnsanlarda çok ender rastlanan bu yapısal bozukluk veya çift cinsiyetlilik (er dişilik) vücutta hem er bezleri hem de yumurtalıkların bulunması, dış üreme organlarının her iki cinsine ait özellikler taşıması, hatta hücrelerin bazısında erkek bazısında dişi kromozom çiftlerinin görülmesi şeklinde ortaya çıkar. Başta ibadetler ve ahvâl-i şahsiyye olmak üzere fıkıhın birçok alanında erkek ve kadınlar için farklı dinî ve hukukî hükümler sevk edildiğinden fıkıh literatüründe çift cinsiyetli veya cinsiyeti belirsiz kimsenin tanımı ve tâbi olacağı hükümler konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınır.

İslâmî öğreti ve gelenekte, erkek ve kadın olarak her cinsin kendine has özelliklerinin korunması ve kendi yönünde geliştirilmesi esas alınmış, kişinin kadınlık veya erkeklik özelliklerini tam olarak taşıdığı halde karşı cins benzeme özentişi içine girmesi kınanmış, cinsiyet farklılığını koruyucu ve sağlıklı bir cinsî gelişmeyi temin edici bir diyet tedbir alınmıştır. Bundan dolayı Hz. Peygamber, kadına benzemeye özenen erkeklere (muhannes) veya erkeğe benzemeye özenen kadınlara lânet etmiş ve bu tipler için bazı yaptırımlar uygulamıştır (*Müsned*, IV, 171; Buhârî, "Libâs", 61-62; Ebû Dâvûd, "Libâs", 30). Ancak bu tür ruhî-ahlâkî bozukluğun söz konusu kişilere farklı dinî ve hukukî hükümlerin uygulanmasını gerektirmeyeceği ve haklarında tabii cinsiyetleriyle ilgili